

između sinonimnih riječi. Mnoge sveze riječi, naročito frazeologizmi, našle su se također obrađene u novom Rječniku, kao i određeni broj termina iz raznih struka. Osim leksičkih i gramatičkih podataka te podataka o frazeologiji gradišćansko-hrvatskoga jezika koje nudi ovaj Rječnik, djelomice nam je omogućeno iščitavanje i akcenatskih karakteristika: posebno je označeno mjesto i kvantiteta, iako ne i tonska vrijednost naglaska u pojedinim riječima hrvatskoga književnog jezika.

Gradišćansko-hrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik u prvom je redu slika današnjega stanja književnoga jezika gradišćanskih Hrvata, dakle jezične stvarnosti pisane i govorne riječi dijela hrvatskog naroda koji se već stoljećima nalazi u dijaspori. Njegovoj je leksičkoj građi osnova ikavsko-ekavska čakavica sjevernoga i srednjega Gradišća, obogaćena elementima jezika južnoga Gradišća, gdje žive štokavci i čakavci ikavci. Također, razvoj je jezika uvjetovao i određenu interferenciju s kajkavštinom, a tu je i izvjestan broj germanizama koji ulaze u ovaj osebujan hrvatski jezični fundus. U novije doba modernih civilizacijskih pomaka gradišćanski Hrvati češće posežu u rječničku riznicu matičnoga naroda. U smislu neprestanog izgrađivanja i obogaćivanja vlastitoga književnojezičnog izraza kao općega, jedinstvenoga književnog jezika, oslanjaju se na hrvatski jezični standard, ali uglavnom samo onda kada u vlastitom leksičkom sustavu gradišćansko-hrvatsko jezično nasljeđe nije stvorilo svoj adekvat.

Ovo vrijedno djelo hrvatske leksikografije višestrukog je i višeznačnoga karaktera. Ono je puno više od pukog iskaza suvremenoga književnojezičnog trenutka u gradišćanskih Hrvata. Značenje mu je i normativno-kodifikacijsko, i općejezično, i kulturološko, i povijesno. To su s pravom konstatalirali i priređivači: »Ov spomenik književnog jezika Gradišćanskih Hrvatov prikazuje i postavlja pred oči izražajnu moć, ka je kroz stoljeća uljivala Hrvatom u Austriji, Ugarskoj, Moravskoj i Slovačkoj snagu i žilavost i se pokazala otpornom prema nadmoćni sila, ke su rivale u smiru narodnoga propadanja«, kaže se u Uvodu Rječnika. Gradišćanski hrvatski književni izraz u punom smislu riječi obogaćuje i cjelokupnost hrvatskoga književnog jezika. Preko ovog Rječnika, ujedno i osnovnoga jezičnog i pravopisnog priručnika, još dragocjenijega uz činjenicu da se radi o zasada osamljenom, pionirskom pothvatu u tome smislu, u slavističkoj se znanosti na najbolji način afirmira proučavanje hrvatskoga jezika i njegove bogate i raznolike povijesti, u koju se gradišćanski dio svakako ravnopravno uključuje. Gradišćansko-hrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik ujedno je i pravi poticaj za nova, dalja leksikografska i ina jezikoslovna istraživanja osebujnog jezika gradišćanskih Hrvata, a time i jezika Hrvata uopće.

SNJEŽANA HOZJAN

PRIKAZ ŠESTOG SVESKA RJEČNIKA HRVATSKOGA KAJKAVSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

U jesen 1991. godine tiskan je šesti svezak *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, koji je projekt HAZU, a povjeren je na izradbu Zavodu za jezik IFF, danas Zavodu za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta. Na dvije stotine četrdeset stranica enciklopedijskog formata, koje po numeraciji pripadaju drugoj knjizi Rječnika, obrađeno je četiri tisuće i jedanaest natuknica, i to od *laž* do *mučitelica*. Golem i zahtjevan kajkavski korpus u ovome svesku odgovorno je obradilo devet znanstvenih radnika: Vida Barac-Grum (*l.mart–medušlív, molítven–mreti*), Marica Čunčić (*lepak–leški*), Anđela Frančić (*metulec–minullív*), Mile Mamić (*meštrilnica–metulost*), Mira Menac-Mihalić (*Moabitanci–molítva*), Tomislav Prpić (*laž–lep*), Zora Reiser (*l.ma–marširati*), Nada Vajs (*lešnak–lovac, lekar–futozverinski, merkuralija–meštrijoznanost, l.mir–mnuk*) i Vesna Zečević (*loveše–lužnat, medvecki–merkavec, mreža–mučitelica*). Glavni je redaktor i urednik akademik Božidar Finka.

Ideja o pokretanju ovoga Rječnika rodila se iz propusta u koncepciji velikoga Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, u kojemu je kajkavski jezični inventar jedva dodirnut. Pokretači i nastavljači toga najambicioznijega leksikografskog pothvata na hrvatskome prostoru, prvenstveno Daničić i Maretić, oglušili su se na postojanje kajkavskoga narječja izrasla već u 16. stoljeću u literarnim, nabožnim, gospodarskim, političkim, pa čak i administrativnim, tekstovima u izgrađeni kajkavski književni jezik. U predgovoru prvome svesku Rječnika iz 1984. godine dr. Božidar Finka navodi da je »već u 17. stoljeću kajkavski jezik bujan, funkcionalan i ujednačen, a u 18. stoljeću taj jezik doživljava svoj »zlatni vijek«, s mnoštvom izvora najrazličitijeg sadržaja i s najraznovrsnijom namjenom.«

Od cjelokupnoga kajkavskog jezičnog korpusa u izvore Akademijina rječnika uvršteni su jedino Belostenčev, kao i Jambrešičev, vjerojatno iz razloga njihove otvorenosti štokavskim utjecajima. Koliko je mnogo kajkavski književni jezik u svojoj bujnosti i izgrađenosti bio vičan prihvaćanju štokavskih elemenata, toliko su mnogo ilirci štokavci i njihovi idejni sljedbenici pokazivali krutosti i odbijanja naspram kajkavskih utjecaja. Neorganski prekid kajkavske književnojezične tradicije te napuštanje kajkavskoga književnog jezika u korist štokavskoga s mnogobrojnim koncepcijski neriješenim pitanjima platila je hrvatska književna produkcija šutnjom sve negdje do Šenoe. I bez obzira na sve polemike oko pripadnosti kajkavskoga narječja slovenskomu ili hrvatskomu jezičnom biću, začudno je Daničićevo temeljito ignoriranje, naprimjer, Belostenčevih *Propovijedi*, *Diogeneša* ili *Matijaša grabancijaša dijaka Brezovačkoga*, Habdelićeve ili Mulihove nabožne proze ili, pak, kajkavskih pjesmarica. Novo je izabrani štokavski kôd pod ravnanjem Maretićeve isključivosti birao lekseme iz narodne pjesme, kao da troipolstoletne kajkavske izgrađene jezične kulture nije ni bilo. I kao da ne postoje ni književna djela gdje se prepleću kajkavski utjecaji s druga dva narječja, naprimjer *Adrianskoga mora sirena* Petra Zrinskoga ili *Vitezovičev Misečnik hervatski*, pa slutimo i jedan, možda prirodniji, put kroz međunarječnu interakciju ka zbiljskom književnom jeziku Hrvata.

Prije tri desetljeća prihvatio se Zavod za hrvatski jezik ekscerpiranja više od osam stotina tisuća leksikografskih kartotečnih jedinica iz četiri stotine četrdeset i jednog kajkavskog izvora u razdoblju od 16. do 19. stoljeća, a dalje sporadično do drugoga svjetskog rata. Već je prvi svezak (A–CENINA) 1984. godine javnost popratila s velikim zanimanjem. Sljedeo je drugi svezak (CENITEL–DRIŠTAVICA) 1985. godine, treći svezak (DRIŠTILO–HIRKANSKI) 1986. godine, četvrti svezak (HIRŠAVSKI–KALATI) 1988. godine, peti svezak (KALE–LAZNO) 1989. godine i, eto, šesti svezak 1991. godine.

U leksikografskome članku obuhvaćeni su svi oblički, značenjski, kronološki i ostali podaci. Riječi su kao natuknice načelno donesene fonološkim pravopisom, dok su u obradbi potvrđene pisanim izvornim pravopisom, ali transkribirano. Moguće nedoumice oko slogotvornoga *r*, odnosno izvome vrijednosti sljedova *er*, *ar* u položaju slogotvornoga *r* riješeni su uputnicama, naprimjer *červ(-)* v. *črv(-)*. Teži se za tim da leksikografska definicija bude što kraća i jednostavnija; tamo gdje je potrebno navode se podaci o etimologiji i o struci kojoj riječ pripada. Značenja riječi obrađena su redovito leksikografski, a tek iznimno leksikonski.

U zbiru od četiri tisuće i jedanaest natuknica ovog, zasad zadnjega, šestog sveska nailazimo kod gotovo svake pune riječi (imenice ili glagola) na razvedenost značenja s obaveznim prenesenim značenjem. Tako čitamo, naprimjer, s.v. *mehur* (ne navodimo potvrde) 1. okrugla tvorevina tankih stijena ispunjena zrakom. 2. polukružna tvorevina na koži tijela koja je posljedica neke bolesti ili povrede; oteklina; prišt. 3. *anat.* a. samostalno i u svezi ~ *v človeku, scalinski* ~, *vodeni* ~ mokračni mjehur, bešika. b. organ u riba. c. u svezama *vodeni* ~ vrećasti ovoj ispunjen plodnom vodom u kojoj se nalazi zametak, vodenjak. 4. isto što *mošta* 1. 5. dio koji služi kao pumpica na napravi kojom se što uštrcava ili raspršuje. 6. lopta. 7. cjedilo. 8. *bot.* sjemeni tobolac. 9. isto što *mah* 4. 10. *fig.* (vjerojatno) trbuh.

Jednaka je polisemičnost i kod glagola. Kao primjer izdvajamo (ponovno bez potvrda) s.v. *mešati (se)* I 1. praviti smjesu, mješavinu iz više različitih materija; spajati različite tekućine. 2. mutiti. 3. remetiti red, prevrtati; dizati valove (o vjetru). 4. premetati karte. 5. javljati se u mislima ili stvarnosti zajedno s čime. 6. u svezi *pamet(na križek)* v ~ činiti da tko izgubi razum, da poludi. II. *refl.* ~ se. ... i-novih šest značenja.

Fascinantan je broj izričaja i sveza donesen u leksikografskoj obradbi. Pogledajmo nasumce izričaje *masne reči* (kićen, lijep, privlačan, ali neiskren govor), *za markaj deržati koga* (s prezirom), *povnuti* (kaj) *na ivaški led* (nikada) itd. Nadalje, listajući šesti svezak upada u oči množina varijantnih likova natuknica. Na primjer, kod imenica *maša / meša / misa*; u prilozima *mam / mamce*; u pridjevima *malahan / melehen*; u imenicama *marcepan / marcapan, / marahmica / mahramica* i sl. Natuknice pokazuju stupnjeve adaptacije stranih riječi u izgrađeni kajkavski sustav, naprimjer *mazana* i *mazanica, misionariuš* i *mišionariuš*. U šestome svesku rječnika uočljiva je osobina visokoga stila kajkavskoga jezika, odnosno velik broj složenica u natukničkom materijalu, kao naprimjer: *mečovoj, mečovojnik, mečobojnik, mečoborec, mečonos, mečonosec, mečgovor, ludonorstvo, ludoseñavec, lukoradec, lukostrelec* itd. U ovome malom nizu primjera vidljiva je i sinonimičnost leksičkoga inventara kajkavskoga, što je oduvijek privlačilo pažnju istraživača i stalni je izazov svakoj analizi.

Ističemo još jednu pojavu koja plijeni pažnju. Naime, naišli smo na raznolikost deminutivnih sufikasa koji nisu tipični za današnje stanje u kajkavskim govorima: od *mesto: mestasce, mestece, mestece*, od *meč* (mač): *meček, mečec, mečić*. No, ostavimo to drugim analizama.

Današnji će govornici kajkavskih govora pronaći u šestome svesku zaboravljene lekseme, kao naprimjer *marhotat* (kradljivac stoke), zamjenicu *markaj* (bilo što; što god) i imenicu *markaj* (nikogović, nevrednik) koji su redom potvrđeni u starijim izvorima.

Zaključimo da će i samo listanje Rječnika s obzirom na golemi obrađeni materijal biti doživljaj. Svi oni izvori koji su nam nedostupni ili djela za kojima bismo rado posegnuli, a čuvana su kao rariteti, ovdje su dostupni. Ako dometnemo i prihvatljiv izbor tiskanja u svescima od dvije stotine i četrdeset stranica, vidljivo je da su priređivači Rječnika doista vodili računa o primjerenosti toga priručnika širem krugu zainteresiranih. Obradivačkome timu Zavoda za hrvatski jezik poželjet ćemo izlaženje sljedećih svezaka Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika istom dinamikom i temeljitošću. O eventualnim propustima progovorit će novi naraštaji istraživača.

ZRNKA MEŠTROVIĆ

UZ PRVIH PET SVEZAKA ENCIKLOPEDIJE SLOVENIJE

Enciklopedija Slovenije (dalje ES) zamišljena je 1970-ih godina. Planirano je dvanaest svezaka te jedan za dodatke i kazala. U nakladi Mladinske knjige u Ljubljani objavljen je prvi svezak A–Ca, 1987, I.–XVII. + 421, a potom slijede 2. Ce–Ed 1988, I.–XV. + 416; 3. Eg–Hab, 1989, I.–XV. + 416; 4. Hac–Kare, 1990, I.–XV. + 416; 5. Karl–Krel, 1991, I.–XV. + 416.

Realizator je tog nimalo laka pothvata Mladinska knjiga, kojoj je iskustvo u tiskanju drugoga izdanja Enciklopedije Jugoslavije (do zaključno šestoga sveska, kada je obustavljen dalji rad), uštedjelo mnogo truda.

Kada mali narod pristupa tako kompliciranu i dugotrajnu poslu koji iziskuje kontinuiran napor njegova cjelokupnoga intelektualnog potencijala, tada postignuća treba razmatrati s dužnim poštovanjem.

Temeljni preduvjeti i pretpostavke za takav posao u Sloveniji postoje: *Slovenski biografski leksikon*,¹ *Krajevni leksikon Slovenije* i *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Klasičan osvrt na djelo koje u naslovu sadrži naziv enciklopedija i Slovenija zaslužuje da se krene od tih pojmova.² Pojam en-

¹ *Slovenski biografski leksikon*, započet između dva rata, kojemu je u vrijeme početka rada na sastavljanju abecedarija ES nedostajalo nekoliko svezaka sa zadnjim slovima abecede, završen je, pa će njegova građa moći biti upotrijebljena za dopunu abecedarija još netiskanih svezaka ES.